# PE MARGINEA UNEI FILIAŢII INCERTE : MARIA MOVILĂ — FIICA LUI PETRU RAREŞ*

ŞTEFAN S. GOROVEI

Înscăunarea lui Ieremia Movilă în 1595[1], într-un moment de periculoasă încordare a situaţiei politice în acest colţ al Europei[2], cînd influenţa imperialilor părea să atingă, prin mîna lui Sigismund Báthory, apogeul, iar otomanii se pregăteau să transforme principatul în paşalîc constituie un eveniment important nu numai prin implicaţiile sale de natură politică[3]. Pentru prima dată — în limitele documentelor azi cunoscute — unui moldovean i se va recunoaşte domnia ereditară, întîi printr-o diplomă emisă de regele Sigismund al III-lea la Poloniei la 25 martie 1597[4], şi apoi printr-una din clauzele tratatului turco-polon din 4 august 1598[5]. În felul acesta, chiar dacă, prin forţa împrejurărilor, prevederile tratatelor au rămas literă moartă, Movileştii trebuie socotiţi a doua mare familie domnitoare a Moldovei, cu drepturi ereditare recunoscute şi pe plan internaţional.

Acordarea privilegiilor de „domnie veclnică" — după expresia lui Miron Costin[6] — casei lui Ieremia vodă a răspuns, fireşte, unei nevoi politice a momentului :dorinţa adversarilor Ligii Sfinte de a avea în Moldova un aliat fidel şi, mai mai ales, sigur de stabilitatea sa şi a urmaşilor săi. Ceea ce era, însă, necesar pentru politica hatmanului Zamoyski nu constituia un argument suficient şi în ochii viitorilor supuşi ai lui Ieremia Movilă ; de aceea, Zamoyski însuşi l-a prezentat, în proclamaţia sa din august 1595, scoţînd în evidenţă amănuntul care putea să cîntărească mai greu : Ieremia era „boier de neam moldovean (...), sînge din sînge"[7], sau, cum precizează un raport francez din anul următor, „din sîngele vechilor voievozi"[8]. Se amintea, în felul acesta, printr-o aluzie transparentă la un fapt care era, atunci, probabil foarte

---

* Într-o primă formă, acest articol a făcut obiectul unei comunicări, prezentată în şedinţa din 23 februarie 1977 a Comisiei de Heraldică, Genealogie şi Sigilografie de pe lîngă Institutul de Istorie „N. Iorga" din Bucureşti.

[1] Cf. itinerariul publicat de I. Corfus, *Jurnalul expediţiei polone în Moldova*, în „Revista Arhivelor", 2/1970, pp. 525—546 şi reluat în *Călători străini despre ţările române*, vol. III, Bucureşti, 1971, pp. 643—653.

[2] Cf. D. Ciurea, *Relaţiile externe ale Moldovei în secolul al XVI-lea*, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A. D. Xenopol", Iaşi, X, 1973, pp. 45—46.

[3] D. Ciurea, *Despre Ieremia Movilă şi situaţia politică a Moldovei la sfîrşitul sec. XVI şi începutul sec. XVII*, în „Studii şi cercetări ştiinţifice", istorie, Iaşi, 2/VIII, 1957, pp. 323—335.

[4] A. Papiu Ilarian, *Tesauru de monumente istorice*, II, Bucureşti, 1863, pp. 146—147.

[5] Mehmet A. Mustafa, *Documente turceşti privind istoria României*, I, Bucureşti, 1976, pp. 142—143 ; în articolul nostru, *O lămurire* : *domnia ereditară a familiei Movilă*, în „Revista de istorie", 7/28, 1975, pp. 1 092—1 093, am socotit că acest tratat din anul Hegirei 1 007 (4 august 1598—23 iulie 1599) ar fi din 1599, aşa cum se indică într-un raport olandez din 1613. În realitate, tratatul a fost încheiat chiar în prima zi a anului Hegirei 1 007, adică la 4 august 1598 ; cf. şi completările pe care le-am adus în tomul XV, 1978, al „Anuarului Institutului de Istorie şi Arheologie „A. D. Xenopol".

[6] Miron Costin, *Opere*, Bucureşti, 1958, p. 52.

[7] Hurmuzaki — Iorga *Documente*, XII, p. 99 : „qui est sanguis de sanguine".

[8] *Ibidem*, p. 237 : „se disant du sang des antiens vayvodes".

cunoscut, îndrituirea pretenției lui Ieremia Movilă la tronul Moldovei, ca urmaș al vechilor domnitori. În adevăr, formulele menționate îngăduie concluzia că originea acestei pretenții trebuie căutată în ascendența pe linie feminină a Movileștilor, dar nu mai sus decît mama fraților Ieremia și Simion, întrucît verii primari ai acestora nu au avut niciodată pretenții domnești. Și atunci, a apărut întrebarea : *cine a fost Maria, soția marelui logofăt Ion Movilă și mama celor doi frați voievozi ?* Nu vom relua, aici, întreaga discuție a problemei, pe larg analizată într-un studiu apărut acum cîțiva ani și datorat iscusitului genealog al Moldovei medievale, I. C. Miclescu-Prăjescu (1892—1972)[9]. În acest studiu, sînt înfățișate toate ipotezele și confuziile născute de-a lungul anilor în jurul acestei probleme, ajungîndu-se la concluzia că trebuie reținută versiunea *Maria Movilă, fiică a lui Petru Rareș*. În afara argumentelor de logică, în sprijinul acestei concluzii au fost aduse două documente, din 1610 și 1616, pe care le vom menționa și noi. În plus, putem aduce, azi, cîteva elemente noi, pentru a continua demonstrația în sensul început de I. C. Miclescu-Prăjescu.

*

Discuția în jurul originii Mariei Movilă pornește de la interpretarea informațiilor din cartea lui S. Okólski, *Orbis Polonus*, tipărită în 1641. Se spune, acolo, că Ioan Movilă, tatăl fraților domnitori, „cîștigase în Ungaria atîta glorie numelui său în conducerea războaielor și se ridicase atîta în dragostea și stima familiei Huniadeștilor[10], încît aceștia i-au oferit ca soție pe *fiica Despotului* [*ut filiam Despotii in coniugem ipse obtulerit*]. Acest [Ioan] a fost administratorul perpetuu al întregii Moldove sub Alexandru, principele Moldovei [Lăpușneanu],*a cărui soție era tot dintre Despoți* [*cui etiam ex Despotiis coniunx fuerat*]"[11].

Interpretarea care s-a dat, în general, acestui fragment e că soția lui Ioan Movilă și soția lui Alexandru Lăpușneanu erau surori ; și în istoriografia polonă mai veche s-a socotit la fel[12]. „Despoții" lui Okólski ar fi, după unii, neamul despoților sîrbi — aluzie evidentă la Doamna Elena-Ecaterina Brancovici, ultima soție a lui Petru Rareș — iar după alții, însăși familia domnitoare a Moldovei (Mușatinii).

Demonstrația comportă, astfel, două aspecte: pe de o parte, a dovedi că mama lui Ieremia vodă Movilă aparținea dinastiei moldovenești — și, în acest caz, ea nu putea fi decît o fiică a lui Petru Rareș, căci nici un alt principe moldovean anterior nu a avut o fiică Maria care să îndeplinească toate condițiile pentru a fi fost soția lui Ioan Movilă (fiica omonimă a lui Bogdan al III-lea murise înainte de 1518) ; pe de altă parte, a dovedi că Petru Rareș a avut, în adevăr, o fiică Maria, care să se fi putut căsători în jurul anului 1550.

Acest ultim punct își capătă rezolvarea relativ simplu, prin analiza unor pomelnice cu numele membrilor familiei lui Petru Rareș. Astfel într-un pomelnic din altarul mănăstirii Probota — ctitoria lui Petru Rareș, din anul 1530 — sînt trecute, fără nici o precizare genealogică, *Maria* și Ana[13] ; în biserica Sf. Paraschiva din Tg. Frumos, un pomelnic, pictat între 1542 și 1546, conține aceste nume ale copiilor lui Rareș : Iliaș, Ștefan, Constantin, Roxanda și *Maria*[14]; în fine, în pomelnicul mănăstirii Bistrița, Ștefan vodă Rareș a înscris, în vremea domniei lui

[9] I. Miclescu—Prăjescu, *New Data Regarding the Installation of Movilă Princes*, în „The Slavonic and East European Review", vol. XLIX, 1971, pp. 214—234 ; versiunea românească a acestui studiu în : I. Miclescu—Prăjescu, *Studii genealogice* (în pregătire).

[10] Menționarea acestora, pentru o vreme cînd se stinseseră de mult, e, fără îndoială, o confuzie (v. și N. Iorga, *„Doamna lui Ieremia vodă"*, în *A.R.M.S.I.*, s. II, t. XXXII, 1910, p. 2), fie din neștiință, fie din aceeași megalomanie care îl va introduce și pe Mucius Scaevola între strămoșii Movileștilor. Ea poate fi interpretată — dacă are vreun fond istoric — în sensul văzut și de N. Iorga (*op. cit.*), anume că Ioan Movilă „întovărășise (...) pe Alexandru Lăpușneanu în campania din Ungaria"".

[11] A. Papiu Ilarian, *op. cit.*, p. 145.

[12] Otto Forst, *Przyczynek do najdawniejszej genealogii Mohylow*, extras din „Miesiecznik heraldyczny", 1912 ; recenzia lui P.P. Panaitescu, în „Revista istorică", 7—9/X, 1924, pp. 231—232.

[13] N. Iorga, *Inscripții din bisericile Romîniei*, I, 1905, p. 57.

[14] G. Balș, *Bisericile și mănăstirile moldovenești din veacul al XVI-lea*, București, 1928, p. 80 — corectat de Damian P. Bodgan, *Pomelnicul mănăstirii Bistrița*, București, 1941, p. 21, n. 2.

(1551—1552), numele acestor frați al săi: Constantin, Roxanda, Bogdan, *Maria* și Ana[15]. Aceste două fiice, Maria și Ana, sînt menționate ca un grup separat atît față de copiii pe care Petru Rareș i-a avut din căsătoria cu Maria (moartă în 1529 și îngropată la Putna), cît și față de cei rezultați din căsătoria (1530) cu Elena-Ecaterina Brancovici, alături de care nu sînt niciodată înfățișate în tablourile votive din ctitoriile lui Rareș. De aici concluzia — logică, deși, deocamdată, nedocumentată — că Maria și Ana erau fiicele lui Petru vodă Rareș dintr-o primă căsătorie a sa, anterioară aceleia cu Maria (+ 1529)[16].

Cît privește primul aspect (apartenența Mariei Movilă la vechea dinastie a Moldovei), iată ce argumente — de la cele mai generale spre cele mai speciale — există pînă acum.

*1.* În tabloul votiv din ctitoria familiei Movilă, mănăstirea Sucevița (pictura datează din ultimii ani ai secolului al XVI-lea), Ieremia vodă este succedat de mama sa Maria, *purtînd coroana princiară* și *crucea de încoronare*, ca membrii familiei domnești[17]. Ar fi să credem că Ieremia Movilă a uzurpat drepturi și a încălcat tradiții doar pentru a măguli orgoliul mamei sale. Ori, el, care „era om întreg la toate, nerăpitor, nemîndru, nevărsătoriu de sînge, blîndu, dumnădzărescu"[18], excepțional de evlavios — cum se vede din descrierea luptei de la Areni, cînd Ștefan Răzvan se apropia de Suceava, iar Ieremia vodă, aflat la slujba duminicală, „n-au vrut să iasă din besereca păn nu s-au săvîrșit sfînta slujbă"[19] — unul din principii cei mai deplin respectuoși față de tradițiile țării și domniei (cum se întrevede din toate scrisorile și faptele sale), nu și-ar fi îngăduit să poruncească pictarea mamei sale la Sucevița, cu coroană și cruce ca o fiică de domn, dacă ea însăși nu ar fi avut această calitate. Tot încoronată, Maria Movilă e înfățișată și intr-o miniatură reprezentînd familia lui Ieremia vodă în 1605.

*2.* Tot de la Ieremia Movilă provine o mărturie al cărei sens, general, e același. Într-o scrisoare din august 1598, adresată unui diplomat polon, el scria despre obiceiurile rămase „de la *strămoșii noștri, domnii moldoveni*" (u przodków naszych, Hospodarów Moldawskich)[20]. E de crezut că aceleași calități morale l-ar fi împiedicat pe Ieremia vodă să folosească această expresie[21], dacă ea n-ar fi ilustrat o realitate îndeobște cunoscută atît celor din jurul său, cît și destinatarului scrisorii.

*3.* Alte două mențiuni, extrase din documentele emise de fiii lui Ieremia, mărturisesc în același sens, aducînd și precizări genealogice:

a) la 3 aprilie 1610, Constantin vodă Movilă numește pe Petru Rareș „*străbunicul* domniei mele"[22];

b) la 8 iulie 1616, Alexandru vodă Movilă numește pe Ștefan cel Mare cu formula „*strămoșul* domniei mele"[23].

---

[15] Damian P. Bogdan, *op. cit.*, p. 87, în subsol; cf. și p. 30.

[16] Ștefan S. Gorovei, *Note istorice și genealogice cu privire la urmașii lui Ștefan cel Mare*. în „Studii și materiale de istorie medie", VIII, 1975, p. 196.

[17] Prima observație aparține colegei noastre din Comisia de Heraldică, Genealogie și Sigilografie, prof. Carmen Ghica, iar a doua — regretatei Corina Nicolescu.

[18] Miron Costin, *Opere*, p. 64.

[19] *Ibidem*, p. 46 și 64.

[20] P.P. Panaitescu, *Documente privitoare la istoria lui Mihai Viteazul*, București, 1936, pp. 53 și 55.

[21] Din 1598, Ieremia Movilă adaugă titlului său calificativul *dziedziczny* (ereditar) — cf. Hurmuzaki — Bogdan, *Documente*, Supliment II, 1, p. 468.

[22] *D.I.R.*, 2/XVII, p. 287; menționat și de D. Ciurea, *Despre Ieremia Movilă...*, p. 324, n. 3.

[23] *D.I.R.*, 2/XVI, pp. 36—37, cu data (*1553—1561, 1564—1567*), corectată de I. Miclescu — Prăjescu, *op. cit.*, p. 232. (După predarea acestui text, în februarie 1978, cercetările întreprinse în arhive în vederea întocmirii Catalogului de documente din perioada 1527—1625 au scos la iveală un act care pune sub semnul întrebării emendarea propusă de I. Miclescu — Prăjescu; anume, este un act din 8 mai 1617, prin care Radu Mihnea întărește fraților Năvrăpescu părți din Boureni, cumpărate de bunicul lor Ion Năvrăpescu, cu ispisoc de la Alexandru voievod (Arh. St. Iași, CCCXI, f. 129 v.). Detaliile reproduse din acest din urmă ispisoc — numele vînzătorilor și prețurile — sînt identice cu acelea cuprinse în actul în discuție, datat (in toate formele cunoscute: traducere în aceeași condică de la Arh. St. Iași, f. 128 r.; rezumat la Arh. St. București, *Documente istorice*, DXV/27, nr. 1; regest, ibidem, *Documente moldovenești*, XIX/37, nr. 1) doar cu cifra miilor din văleat: 7.... E mai greu de acceptat ca nepoții să primească o întărire la un an după cumpărătura bunicului lor. Totuși, în lipsa originalelor, chiar aceste

Aceste două menţiuni, făcute în împrejurări care nu solicitau afirmarea expresă şi explicită a ascendenţei princiare şi înscrise în documente destinate unor particulari — deci, acte în care afirmarea unor pretenţii deşarte era şi o inutilitate, şi un nonsens — constituie mărturii demne de reţinut, cu atît mai mult cu cît nici nu se contrazic între ele şi nici nu contrazic mărturiile altor documente : ca Petru Rareş să fie *străbunicul* lui Constantin vodă Movilă, el trebuia să fie *bunicul* lui Ieremia — fireşte, bunicul matern — şi atunci, urmînd aceeaşi logică, urmează că mama lui Ieremia vodă trebuie să fie fiica lui Petru Rareş.

4. Dar, în nici unul din documentele pînă azi cunoscute, tatăl Mariei Movilă nu e numit (de altfel, nici mama sa nu e cunoscută). Se poate deduce, de aici, că Maria Movilă provenea dintr-o familie cu totul neimportantă ? Pentru unele familii boiereşti, într-un caz asemănător s-ar putea încerca o dezlegare prin urmărirea proprietăţilor pe care persoana necunoscută le-ar fi adus ca zestre soţului ei. Dar, şi în această privinţă, Maria Movilă părea să fie o excepţie : nu se cunoştea, pînă acum, nici o proprietate pe care urmaşii ei să fi moştenit de la ea[24].

Un singur document am găsit, din care rezultă că Maria Movilă a avut, totuşi, o zestre, arătînd şi originea acestei zestre. Documentul — nepublicat, pînă acum, în întregime — datează din 19 iulie 1631[25] şi consemnează dania pe care Moise vodă Movilă (unul din fiii lui Simion) a făcut-o unui cunoscut boier moldovean al vremii, *Eustratie al treilea logofăt*. Dania cuprindea satul Feteşti şi şapte fălci de vie ; se arată că satul respectiv, aflat „în ţănutul Hîrlăului", „supt Dealul lui Vodă", fusese „dirept domnescu, înpreunat cătră ocolul tîrgului Hîrlăului[26], pănă cându s-au dat răpousatei moaşei noastre", adică — aşa cum se precizase cîteva rînduri mai sus — „giupăneasei Mării, giupăneasa răpousatului Moghilei cel Bătrîn, moşu-nostru, ce-au fost logofăt mare, iar giupăneasei bătrâne i-au fost dare de la alţi răpousaţi domni, ce-au fost înaintea părinţilor noştri". Din cele şapte fălci de vie, trei — aflate în Dealul lui Vodă — „iarăşi au fost a moaşei noastre, ce mai sus să pomeneaşte" ; celelalte patru fălci le moştenise de la bunicul său matern, Gavril Hâra, tatăl Doamnei Marghita Movilă (soţia lui Simion vodă) şi ele se aflau „pre lingă viile cele domneşti".

Înainte de a continua, trebuie să precizăm că Dealul lui Vodă a fost, la Cotnari, loc domnesc ; pînă şi la 1755, contestîndu-se o stăpînire boierească în acest loc — stăpînire care, de altminteri, îşi întemeia pretenţiile pe un ispisoc „viclean" — se aducea ca argument suprem „cum că Dealul lui Vodă iaste şi pînă acum domnesc"[27].

Interpretarea care se poate da acestui text e una singură : Maria Movilă primise satul Feteşti din ocolul Hîrlăului şi vie în Dealul lui Vodă — deci ambele din proprietăţile domniei — de la unul (sau unii) din voievozii moldoveni din veacul XVI. *Calitatea* în care ea a primit această danie şi *data* (aproximativă) trebuie clarificate. Neputînd fi vorba de o donaţie făcută „pentru dreaptă şi credincioasă slujbă" — cum se putea presupune, pe drept cuvînt, în cazul unui bărbat — şi nici de confirmarea unei proprietăţi obţinute prin moştenire, cumpărare

apropieri, ca şi argumentele aduse de I. Miclescu—Prăjescu obligă la prudenţă. De aceea am păstrat textul neschimbat — în fond, necorectarea datei acelui document nu elimină un argument de mîna întîia !—făcînd doar cuvenita semnalare în aceste rînduri. 3.VI.1980).

[24] Un caz identic e al soţiei lui Ion Prăjescu (mijlocul veacului XVI), al cărui urmaşi sînt numiţi în documente *rude* ale Movileştilor ; această soţie e necunoscută : va fi fost ea o soră a Mariei Movilă ?

[25] Arh. St. Bucureşti, Achiziţii, noi, CL/8 ; *Catalogul documentelor moldoveneşti II*, nr. 682, p. 151 (rez.) ; o copie la Institutul de Istorie din Iaşi.

[26] V. şi D. Ciurea, *Organizarea administrativă a statului feudal Moldova (sec. XIV—XVIII)*, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie", Iaşi, II, 1965, p. 228, cu trimitere la documentul din 19 iulie 1631 — pe care îl discutăm — şi la altul, din 15 martie 1653, pentru diacul Contăş, ginerele lui Eustratie treti logofăt. Numele întreg al acestuia din urmă era *Eustratie Berindei* — cf. D. Ciurea, *Diplomatica latină în ţările române. Noi contribuţii*, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A.D. Xenopol", Iaşi, VIII, 1971, p. 6. Pentru el şi ginerele său, v. şi Vasile şi Eugenia Neamţu, *Contribuţii la cunoaşterea satului Tişăuţi din fostul ocol al Sucevei*, extras din „Studii şi materiale. Istorie", III, Suceva, 1973, pp. 13—14.

[27] Paul Mihail, *Alte acte româneşti de la Constantinopol (IV)*, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A. D. Xenopol", Iaşi, XII, 1975, p. 250. Pentru „Dealul Voievodului", menţionat încă la 1551 — *D.I.R.*, A, 2/XVI, p. 72 — v. şi Gh. Ungureanu, Gh. Anghel, C. Botez, *Cronica Cotnarilor*, Bucureşti, 1971, p. 58 ; *ibidem*, p. 59, se rezumă documentul din 19 iulie 1631 (cu data de zi *9*, Maria Movilă fiind numită „mătuşă" a lui Moise Movilă !).

sau schimb (singurele cazuri cînd femeile erau beneficiarele *en—titre* ale actelor emise de cancelaria domnească), rămîne o singură soluție : satul respectiv, cu via aferentă, au constituit zestrea Mariei Movilă, actul de danie fiind, în acest caz, echivalentul unei foi de zestre din vremurile mai tîrzii. Și e foarte greu de crezut că putea fi înzestrată cu proprietăți domnești o altă femeie decît o fiică, o soră sau o rudă foarte apropiată a domnului țării.

Încercînd să fixăm, în timp, data cînd Maria Movilă a putut primi această danie — ea singură, nu *prin* sau *cu* soțul ei — trebuie să observăm că această dată trebuie căutată oricum înainte de 1595 (anul instalării lui Ieremia Movilă ca domn) și, desigur, înainte ca frații Ieremia și Simion să-și fi început cariera boierească. Ea trebuie fixată în vremea cînd relațiile dintre Movilești și domnie au fost de natură să favorizeze o asemenea danie — ceea ce nu este cazul pentru perioada care a urmat imediat după moartea — silnică, pare-se — pe la 1568, a logofătului Ioan Movilă, călugărit Ioanichie[28]; trebuie să ne oprim fie asupra anilor 1546—1551, 1552—1563 (cînd Ioan Movilă a fost mare vistier, apoi mare logofăt), fie asupra anilor anteriori. Cu alte cuvinte, faptul s-a petrecut sub Petru Rareș (a doua domnie, 1541—1546), sub Iliaș Rareș (1546—1551) sau în prima domnie a lui Alexandru Lăpușneanu (1552—1561), ginerele lui Petru Rareș.

Astfel, așa cum în antichitate toate drumurile duceau la Roma, în cazul de față toate informațiile documentare converg spre familia lui Petru Rareș.

În ceea ce privește această înzestrare, e de observat că s-a făcut cu un sat din zona orașului Hîrlău, unde — după informațiile tîrzii ale cronicarului Grigore Ureche (+ 1647) — locuia mama lui Petru Rareș[29].

Cu aceste constatări, să revenim la textul lui Okólski. Am arătat că formulările sale (Maria Movilă — „filia Despotii" ; Ruxanda Lăpușneanu — „*etiam* ex Despotiis") au îndreptățit — *și îndreptățesc* — interpretarea în sensul că cele două erau surori. Dacă prin *Despoți* se înțelegea neamul despoților sîrbi, atunci doar Ruxanda avea— fără să le aparțină — din sîngele acestora (prin mama ei, Elena-Ecaterina Brancovici), nu însă și Maria Movilă. Se pune, însă, întrebarea : oare Ruxanda Lăpușneanu, care nu era, proprio motu, *ex Despotiis,* a fost vreodată calificată, în vreun text al vremii, *ex Despotiis* ?

Un asemnea text, anterior lui Okólski, există : istoricul ungur N. Istvanffy (1535—1615), în celebra-i *Regni Hungarici Historia,* tipărită postum, la Köln, în 1622, povestind aventura lui Despot Vodă (1561—1563), care se pretindea descendent din vechii despoți sîrbi, scrie despre Ruxanda Lăpușneanu : „Ruxanda, eius uxorem [Alexandri], è claro et illustri *despotarum sanguine* progenitam..."[30]. E de bănuit că, alcătuind *Orbis Polonus,* Okólski a putut avea la îndemînă fie cartea lui Istvanffy, fie o altă sursă, mai veche și folosită și de acesta din urmă ; oricum, aluziile la Ungaria și la „Huniadești" par să indice, la Okólski, folosirea unei surse ungurești.

Se știe, pe de altă parte, că Okólski a cercetat — după proprie-i mărturie — documentele păstrate de urmașii lui Ieremia Movilă din Polonia. Din ele, sau din spusele acestor urmași, el a putut afla că Maria Movilă fusese fiica lui Petru Rareș și atunci raționamentul său a putut fi acesta : dacă Ruxanda Lăpușneanu era, ca fiică a lui Petru Rareș, „ex Despotarum sanguine", și dacă Maria Movilă era și ea fiica aceluiași Petru Rareș — fără ca Okólski să știe că îi era fiică din altă căsătorie ! — atunci și despre Maria Movilă se putea spune că era „ex Despotiis". În felul acesta, inadvertența din textul lui Okólski devine explicabilă.

Explicația e și mai simplă dacă prin „despoți" vrem să înțelegem familia domnitoare din Moldova ; din două documente de la sfîrșitul veacului XVI, se vede că la vremea aceea membrii vechii dinastii moldovenești începuseră să fie cunoscuți sub numele de *Despoți. Despotus* se intitula Petru vodă Cazacul în testamentul său din 8 octombrie 1592[31], iar două luni mai tîrziu, în actele referitoare la acest testament și la obiectul său, se menționează „Trofana *Despothówna,* Magnifici Petri *Dispotae* Alexandrowic, Palatini Moldaviae soror germana"[32]. Aceeași Trofana reapare la 10 august 1598, alături de surorile ei Cneajna și Maria, într-o scrisoare către hatmanul

[28] Documente mai tîrzii folosesc, pentru moartea lui Ioan (Ioanichie) Movilă, formula „a pierit", cu care, de obicei, se desemna o moarte silnică.

[29] Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei,* ed. II, București, 1958, p. 147 ; pentru originea acesteia, v. nota publicată de Șerban Orăscu în „Magazin istoric", 3/1977.

[30] N. Istvanffy, *Regni Hungarici Historia,* 1724, p. 246.

[31] N. Iorga, *Studii și documente,* XXIII, p. 423.

[32] *Ibidem,* p. 422.

Zamoyski, pe care o semnează toate trei cu titlul *Despotówny*[33]. E posibil, astfel, ca acest titlu să se fi acordat... retroactiv şi voievozilor de la mijlocul veacului XVI, pentru a spori mai mult gloria Movileştilor (în acelaşi scop, a fost acreditată şi legenda descendenţei lor din... Mucius Scaevola !).

*

Toate elementele aduse aici în discuţie, luate fiecare separat, nu par să valoreze prea mult, dar toate la un loc, coroborate şi interpretate — nu cu bunăvoinţă, ci doar cu bunăcredinţă — duc la concluzia că Maria Movilă a fost, în adevăr, o fiică a lui Petru Rareş, probabil cea mai mare, născută dintr-o căsătorie anterioară aceleia cu Maria († 1529)[34]. Credem, acum, că între *Maria, fiica lui Rareş* — atestată de pomelnice — şi *Maria Movilă*, mama voievozilor, se poate pune, în sfîrşit, semnul egalităţii.

Desigur, lipseşte, încă documentul care să dovedească, peremptoriu, această egalitate. Dar, uneori, un întreg context documentar poate înlocui foarte bine un asemenea document. Cazul de faţă e, se pare, dintre acestea. Poate că documentul există şi va apare, dar poate că el nu va apare niciodată pentru că nu există, pentru că nu a existat, pentru că nimeni nu s-a gîndit, *atunci*, să consemneze în scris un fapt de notorietate publică în epocă : filiaţia Mariei Movilă. Se potriveşte de minune acestei situaţii ironicul reproş amar adresat de N. Iorga, peste veacuri, documentelor pe care noi obişnuim să ne bazăm prea mult, să le căutăm prea mult şi să nu credem în afara lor : „istoricii au pretenţii foarte mari, pe care contimporanii [evenimentelor cercetate — n.n.] nu înţeleg să le satisfacă, ei, cari nu scriu pentru istorie, ci pentru interesele lor, şi, atunci, dacă ele nu o cer, istoricul rămîne fără lămuriri"[35].

## EN MARGE D'UNE FILIATION INCERTAINE : MARIA MOVILĂ – FILLE DE PETRU RAREŞ

### Résumé

Dans ce petit article, l'auteur rassemble les informations — quelques-une ignorées jusqu'à présent — relatives à l'ascendance de Maria Movilă, la mère de Ieremia et Simion Movilă princes de Moldavie à fin la du XVIe siècle et au début du XVIIe siècle. On avait déjà depuis longtemps supposé — se fondant sur un passage de *Orbis Polonus* (1641) de l'historien polonais S. Okólski — qu'elle fût la fille du prince Petru Rareş (1527—1538, 1541—1546) ; les informations rassemblées ici viennent à l'appui de cette supposition. Maria Movilă avait été dotée avec des propriétés princières (un village et un vignoble). D'autre part, l'intreprétation du passage d'Okólski — dans lequel Maria Movilă est qualifiée „etiam ex despotiis", par rapport a à la princesse Ruxanda, fille de Petru Rareş et femme d'Alexandru Lăpuşneanu — mène à la conclusion que Maria Movilă fut vraiment la demi-soeur de celle-ci, donc une fille d'un premier mariage de Petru Rareş (antérieur à celui avec Maria, morte en 1529).

---

[33] Hurmuzaki—Bodgan, *Documente*, Supliment II, 1, p. 474 : „Kniasznia, Maria, Trophana despotówny" ; editorul a considerat că sînt două domniţe ; în realitate, „Kniasznia" nu e apelativul pentru „prinţesă" (e, deja, „despotówny"), ci e numele Cneajnei, altă fiică a lui Lăpuşneanu. În acest sens trebuie corectat şi în cartea noastră, *Muşatinii*, Bucureşti, 1976, p. 116.

[34] Bazat pe izvoare necitate, istoricul polon Zd. Spieralski scrie că Maria era o soră mai tînără a Ruxandei Lăpuşneanu — fiind, deci, şi ea o fiică a Elenei Brancovici — şi că a fost căsătorită întîi cu Ion Joldea şi mai apoi (cel mai tîrziu în 1555) s-a recăsătorit cu Ion Movilă (Zd. Spieralski, *Awantury moldawskie*, Varşovia, 1967, pp. 116—117 ; comunicat de dr. Ilie Corfus cu o amabilitate pentru care îi exprimăm din nou, întreaga noastră gratitudine). Wl. Dworzaczek, *Genealogia*, Varşovia, 1959, pl. 89, trece pe Ion Movilă căsătorit pe la 1553/1555 cu Maria, *poate* fiica lui Rareş, *văduvă* după un necunoscut.

[35] N. Iorga, *Românii în străinătate de-a lungul timpurilor*, Bucureşti, 1935, p. 32.